

Oponentský posudek

Čtyři dekády junáků, woodcrafterů, ochranářů a trampů.
Oddíl a kmen Neskenon 1965-2005

Bc. Marek Havlík
Diplomová práce ÚHSD FF UK, Praha 2024

Zatímco dějiny ekologických iniciativ a trampingu se těšily zájmu historické vědy od 90. let minulého století, mnohé z jejich specifických doplňků a alternativ zatím zůstávalo ve stínu historického bádání. Význam předložené práce vidím nejen v pokusu zaplnit tuto mezeru a obohatit dějiny státního socialismu a postsocialismu o dosud opomíjenou formu nezávislého myšlení, ale práci lze číst jako pohled do mikroprostorů, v nichž platila zvláštní pravidla a v nichž aktéři překonávali absenci (institucionalizované) občanské veřejnosti ve státním socialismu, jakož i příspěvek k dějinám dětství a mládeže, dnes stále oblíbenější perspektivy zkoumání, která umožňuje nahlédnout do motivací a proměn identit v turbulentní době poslední třetiny 20. století.

Na práci bych chtěl vyzvednout komplexnost zpracování a autorovu citlivost vůči různým motivacím i jemným, sotva viditelným strategiím prosazení, a to v kontextu výborné znalosti aktérů i institucionálního prostředí. Autor se přitom nedívá jen dovnitř zkoumaného oddílu, na aktéry, jejich drobné či hlubší konflikty, jejich motivace nebo třeba odchody ze skupiny etc., ale vidí vývoj oddílu v kontextu jiných skupin – junáckých, ale třeba i pionýrských. Propojuje také sebepojetí aktérů včetně mýtů, které o sobě a o zkoumaném oddíle pěstovali, s jejich motivacemi, institucionálním zakotvením, skupinovou soudržností a vztahem k jiným skupinám a organizacím.

Ocenit je potřeba také šíři pramenné základny a propojení různých druhů pramenů – archivních, v nichž autor vytěžil zejména kroniky Naskenonu, přes časopisy (Onodaqua a Wampum), přihlášky rodičů až po účastnické/členské zápisníky a „cancáky“. Ačkoliv by specialisté v oboru orálních dějin nejspíš mohli formulovat řadu oprávněných výhrad k autorovu postupu v rozhovorech s pamětníky, vnímám jeho doplňkové použití rozhovorů s aktéry jako zdařilý krok, zejména protože si autor zjevně dává pozor, aby se nesoustředil na faktografii, která bývá ve vzpomínkách nepřesná a výrazně zkreslená, nýbrž na motivace aktérů, jejich hodnoty, strategie, vymezování se vůči vnějšímu světu i jejich vnitřní konflikty.

Asi nejlépe se čtou ty části práce, kde se autor zabývá vývojem a programatikou oddílu (3.1), dále když analyzuje organizační strukturu (3.5) a jednotlivé činnosti (4.3 a 4.4). Nebrání se přitom ani ambivalencím, jako například vysoké hierarchičnosti prostředí, spojené s rétorikou rovnosti a demokracie. A neváhá nabídnout statistiku členstva včetně zajímavého zjištění, že nebylo přijato žádné dítě, když „jeden z rodičů pracoval u MV, VB,

nebo ČSLA.“ (112nn.). Institucionální a strategickou invenčnost oddílu autor dokládá i na dalších místech (s. 29, 41) – zdá se, že v rámci oficiálních struktur byl oddíl schopen poměrně slušně zajistit kontinuitu své činnosti, a to navzdory tomu, že ideologicky se až do roku 1989 jednalo o činnost navýsost podezřelou. Ocenit musím i autorovo propojení činnosti oddílu s hnutím za ochranu přírody (nejen na s. 86n.).

Pokud bych měl z perspektivy oponenta zmínit sporné body, otevřené otázky, případně nejasná místa, postupoval bych v šesti až sedmi krocích. Předně, autor se sice hlásí k inspiracím dílem Pierra Bourdieu a Alexeje Jurčaka, v analýze jsem však nepostřehl, kde se tato inspirace metodologicky a metodicky promítla. Podle mého názoru v práci autor nepřistoupil k analýze či „měření“ kulturního ani sociálního kapitálu. Když se například ptá na „vnější vlivy“ (nejspíš režimu či celkově prostředí), bourdieuovskému způsobu analýzy to podle mě spíše odporuje. Ani jurčakovské inspirace podle mě v textu nejsou moc viditelné – pokud jsem něco nepřehlédl, kreativní používání „dřevěného“ komunistického (nebo po roce 1989 liberálního) jazyka k prosazení nových významů a orientací práce nikde neanalyzuje.

Abych uvedl i konkrétní příklad, Alexej Jurčak nabízí (kromě jiných důležitých témat) také zajímavou analýzu amerických motivů v sovětském veřejném prostoru; a dokládá jednak to, že amerických symbolů a témat existovalo v sovětské veřejnosti mnoho (gramodesky s americkými „pokrokovými“ písněmi, milionová vydání knih Jacka Londona etc.), jednak nejistotu a proměnlivost toho, co bylo v americké kultuře ze sovětského pohledu „pokrokové“ a co „reakční“. Autor předložené práce sice sleduje velmi silné inspirace americkými symboly a celkově americkou imaginaci woodcrafterů (názvy jako Red Sun, Cimarron, Firwood, Zlomená podkova, Kondoři, Bílý bizon, instituce jako „konfederace osad“, které podepisovaly „zákoník“), dále však tuto imaginaci neanalyzuje, což je škoda.

Navíc, americká imaginace, která svou sílu a motivy čerpala z inspirací autory jako Karl May, Jaroslav Foglar, Ernest Thompson Seton a zmíněný Jack London, se propojovala s imaginací českého národního hnutí, zejména jiráskovskou chodskou tematikou Psohlavců (viz s. 42) a s motivy evropského křesťanského středověku a novověku jako udílení šlechtických stupňů (s. 72), erbovních zvyklostí nebo dokonce volby „palatina“ (s. 92). Skutečnost, že imaginace hnutí byla značně konfúzní, že představovala amalgám původně velmi odlišných představ a praxí, není pro dějiny 20. století překvapivá. Stojí však za analýzu, jak k těmto hybridním identifikacím a identitám docházelo, které motivy byly silnější, jaké strategie aktéři volili k prosazení jiných symbolů a motivů etc. Zejména čtenář, který nezná důkladně Thompson-Setonovo formativní dílo (kde možná spojení indiánských a evropských středověkých motivů již je přítomno?), se může ve výkladu ztrácet a postrádat odpověď na otázku, proč byla imaginace woodcrafterů tak konfúzní.

Nejasné podle mě zůstaly i některé rituální praktiky. O *vigiliích* se například poprvé dozvídáme na s. 62, aniž se cokoliv zmíní o jejich obsahu, opět se vyskytnou ve zmínce na s. 73 a následujících; a až na s. 107 se čtenář dozví, že se jednalo o „zkoušku bdění, po níž

absolvent získává čestné lesní jméno.“ Smím-li soudit podle sebe, domnívám se, že se čtenář i v tomto výkladu zcela ztratí, neboť vezme-li za východisko obecné chápání pojmu *vigilie* jako večerní bohoslužby nebo večerní modlitby, nebude vědět ani to, co konkrétně woodcrafteri při vigiliích dělali, ani nebude chápat představy, které si s touto praxí spojovali. „Plnění orlich per“ je možná trošku jasnější, také by však zasloužilo přehledný výklad, o co se přesně jednalo – co lidé konkrétně dělali a jaké představy s tím spojovali.

Pokud by měl autor sílu věnovat se problematice dále, velmi bych poprosil o přehled aktivit. Autor zmiňuje, že některé byly „tradiční“ (Bílý náčelník, šachový turnaj, Wantulský přebor, Tawiskara, všestranný bojovník, s. 62), jiné byly inovativní (například „rugby na Sychrovských loukách“, s. 58). Kam však zařadit návštěvy lomů a jeskyň (včetně dvou úmrtí, k nimž tam došlo)? Byly „tradiční“ nebo nové? A jak pojímat výpravy a orientační běhy? Právě na tomto poli by autor mohl sledovat, jak se prosazovaly inovace – kdo je vnášel, s kým byl v konkurenci či konfliktu, které prosadil a které nikoliv. Předložená práce postupně zmiňuje širokou škálu aktivit, čtenář však velmi obtížně dešifruje jejich váhu a význam, tradičnost, resp. inovativnost.

Asi nejvíce mi v práci chyběl rozměr genderový. Přitom pro analýzu hnutí, v němž měli chlapani a dívky oddělené organizace, v nichž dívky zjevně stály o uznání a ne vždy považovaly oddělení za šťastné, přímo volá po genderové analýze. Jisté náběhy se v práci nacházejí na s. 73n., pro autora to však asi nepředstavuje zajímavý motiv, což je škoda.

Připojím ještě dva okruhy, jimž jsem plně neporozuměl:

- Absenci státní represe autor opatrně vysvětluje tím, že woodcrafterská aktivita byla nejspíš tak málo známa, že „nedokázala zalarmovat bezpečnostní orgány“ (s. 55). Na pozadí myšlenkového světa woodcrafterů, který nebyl konformní s komunistickou doktrínou ani zájmy KSČ, o tom mám jisté pochybnosti – StB přece sledovala i některé organizace jógy, které sice stát jako sportovní aktivity podporoval, zároveň se obával náboženských motivů. Autor zároveň indikuje, že Josef Zikán mohl s StB spolupracovat a „chránit“ tak svůj oddíl, zároveň jinde tvrdí, že nikdo z oddílu Neskenon nepracoval pro StB. Celá věc mi bohužel nebyla jasná.
- Pojem „soukmenovci“ (s. 62) pochází z pramenů? Oslovovali se tak woodcrafteri? Ostatně, věnuje se historiografie nápadné podobnosti woodcrafterů s fašistickými a nacistickými hnutími? Ideál čistoty těla i ducha, síla a statečnost pro zájem celku, připravenost k boji, armádní organizace, dokonalá poslušnost, autorita lokálních „vůdců“, kteří reprezentují zájem hnutí, tajemství některých rituálních praktik, do nichž je člen uveden až po dlouhé době a absolvování různých iniciací, všechny tyto motivy nápadně připomínají fašistickou mobilizaci. Ostatně všechna tato hnutí vznikla v první třetině 20. století, proto mohla vyjadřovat podobné potřeby. Hraje toto srovnání pro autora práce nějakou roli?

Po formální stránce práce není ideální, zjevně neprošla jazykovou redakcí. Informace se někde opakují¹, jiné pasáže zůstaly zjevně nedopsané,² formulace někdy nedávají smysl.³ Práce je bohužel plná hrubých gramatických chyb,⁴ měl jsem dojem, že interpunkci autor používá téměř nahodile. Jelikož jsem se však rozhodl soustředit na obsah bádání a sdělení (nikoliv na jeho formu), doporučuji práci k úspěšné obhajobě a ve svém váhání mezi známkou velmi dobře a dobře se přikláním k hodnocení práce známkou *velmi dobře*.

V Praze, 6. září 2024

doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D.

¹ Že se Ivan Makásek narodil 3. května 1944 nebo že byl vyloučen v roce 1958 a pak zakládal vlastní oddíl (s. 34) etc. Nebo "pod železničním mostem" etc.

² Za všechny např. zelený, červený, žlutý skalp na s. 81.

³ "Nemohu takové tvrzení po nedostatek pramenů." s. 53.

⁴ Bohužel téměř na každé stránce práce se vyskytuje hrubka či hrubky.